

CONSTRUCȚIA IMAGINII IUDEO-CONVERTITULUI ÎN PAMFLETUL MEDIEVAL *ALBORAYQUE* (SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XV-LEA)¹

Mihaela SUCIU

In the article I shall demonstrate the way in which the identity of Judeoconvert is constructed at the end of the medieval period in Spain. The medium of this construction is the pamphlet, a minor literary genre, with an important political goal, aimed to portray the marginal. The anonymous author of the libel that I analyse, *Alborayque*, finds in this medium the ideal ground for stigmatization of the Judeoconvert. Due to the popularizing of this libel, begins the real construction of the image of Judeoconvert, and, at the end of the process, of the Spanish imaginary toward the otherness. But how is this Judeoconvert? He is the impure heir of the Jew, because the Jew himself is impure and much more than this. I shall demonstrate that the Judeoconvert is a radical alterity, something that transgresses the category of the humanity and, because of his condition, must be punished and outlawed from the vital space of the humans.

Key words: Judeoconvert, *converso*, *Alborayque*, radical alterity, hidden Jew.

În societatea iberică medievală, identitatea iudeo-convertitului se va construi mai ales în opoziție cu creștinul vechi, dar, deloc de neglijat, cel puțin până la dispariția evreilor sefarzi (spanioli) din peninsula, și în opoziție cu evreul. Această situație se va schimba, treptat, după 1492.

În ochii evreilor, convertitul era fie *anus*, adică acel evreu convertit la creștinism cu forța, așa cum a fost cazul majorității covârșitoare, în perioada 1391-1415, fie *meshumad*, evreul convertit la creștinism din proprie voință. Drept urmare, raportarea evreului la iudeo-convertit este de două tipuri – mai tolerant cu primul, intransigent cu al doilea, cu atât mai mult cu cât convertitul *meshumad*, nu de puține ori, se pune în slujba misionarismului catolic. Acesta fie e participant activ la *disputatio*², fie pur și simplu se opune și se dezice de cosangvinitatea evreiască.

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Cercetări doctorale multidisciplinare competitive pe plan european (CDocMD)”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr.POSDRU/187/1.5/S/155559.

² Miza acestor dezbateri publice în lumea creștină medievală era aceea de a arăta superioritatea creștinismului și a doctrinei catolice în raport cu iudaismul și, în final, determinarea unor convertiri în masă ale evreilor.

Romanoslavica LII nr.1

Pentru *meshumad*, situația se va schimba, în mod dramatic, mai ales după pogromurile la adresa iudeo-converțiților din 1449 și după apariția statutelor de puritate a sângelui.

În ochii creștinilor, iudeo-converțitul devine, încetul cu încetul, opusul, nelegitimul. El nu este de mai multe feluri, ci este evreul prin excelență. În societățile creștine, unde se dezvoltă stereotipul despre evreu, care îi va supraviețui și atunci când acesta nu va mai exista fizic, evreul reprezintă elementul alogen prin excelență. Marele său defect provine din însăși evreitatea sa, identitate conferită de religia sa, o religie pe care creștinismul o neagă și o desființează. Considerați infideli – și pe linie patristică, și pe linie politică – evreii adună toate elementele fizice și psihologice ale trădătorului de Dumnezeu și ale trădătorului în raport cu statul-gazdă. În Peninsula Iberică, tot imaginarul colectiv legat de evrei și evreitate a fost transferat în percepția despre *conversos*. Ei erau moștenitorii nu doar sangvini ai evreilor, ci evreii înșiși, cu tot arsenalul de epitete negative, la care s-au adăugat elemente noi, antisemite.

După expulzarea evreilor din Peninsulă, interesele sociale vor transforma converțitul într-o marionetă la mâna oricui dorea să-l oprească din ascensiune. Discriminarea converțiților trebuie, așadar, înțeleasă în strânsă legătură cu lupta pentru putere.

Vocabularul cu care operează întregul aparat ideologic al persecuției asupra noului creștin este format din termeni precum *nuevo cristiano* (nou creștin) *marrano*, *judaizante* (iudaizant), *crypto-judío* (cripto-evreu sau evreu ascuns), *nación* (națiune), *mala generación* (sămânță rea), *tornadizo* (apostat). Chiar și termenul de *converso* și acela de *confeso* vin să arate descendența impură a celui care deține acest statut și, implicit, îl vulnerabilizează și îl discriminează. Sigur, convertirile forțate din anul 1391 vor alimenta permanent suspiciunile legate de loialitatea acestor converțiți față de stat și religie, în fapt, aceeași suspiciune cu care au fost mereu gratulați evreii – *perfidia* și *infideli* – și vor face parte din retorica antisemită a celor care doresc înlăturarea converțiților din pozițiile de putere. De altfel, în prima etapă a organizării lor, converțiții erau un fel de castă – mulți aleseseră să își conserve identitatea iudaică, și să rămână în *aljamas* (comunitate). Unitatea lor venea și din faptul că puteau să practice meseriile liberale, prin inserarea, cu facilitare, datorită pregătirii superioare, în pozițiile de putere din cadrul diferitelor ghilde sau ordine militare și religioase creștine. Acest fapt va genera invidii și revolte.

Percepția asupra convertirilor ca fiind evrei este elocventă dacă analizăm pamfletul antisemit *Alborayque*, scris de un anonim și datat spre sfârșitul secolului al XV-lea, undeva între 1467-1490, în Castilla, mai precis în provincia Llerena. Llerena fusese una dintre localitățile afectate de ziua numită „focul Magdalenei”, care a debutat în Toledo, în 1467, ca o continuare a ceea ce se petrecuse în 1449. Toledo fusese scena principală a revoltelor, a uciderilor și locul primar al apariției edictelor de puritate a sângelui. Foarte important, în perioada în care este datat pamfletul, Constantinopolul căzuse în mâna otomanilor, iar mulți îi vedeau pe evrei drept „colaboraționiști”, reactivând astfel ideea datată la 711, când spaniarzii și-au gravat în memoria colectivă marea trădare a evreilor, care au deschis porțile cetăților vizigote în fața invaziei maure. Or, așa cum demonstrează pamfletul, dacă vorbim despre convertiți, în fapt, vorbim despre evrei. Deja până la momentul difuzării pamfletului, se întâmplaseră o serie de evenimente *anticonverso*, antisemite, care să fundamenteze apariția unui asemenea produs, menit a populariza, în rândul maselor, propaganda antisemită despre convertiți și, implicit, despre evrei, folosind toate stereotipurile despre aceștia din urmă și realimentând o ură viscerală, atât de clar manifestată în revoltele sociale din ultimul secol. În studiul său, *Panfletos, coplas y libelos injuriosos. Palabras silenciadas en el Siglo de Oro*, Antonio Castillo Gomez susține că, spre deosebire de alte materiale injurioase scrise în perioada Evului Mediu, care se puneau fie în zidurile mănăstirilor, fie în cele ale caselor, dar care aveau, în acest fel, o receptare limitată, *Alborayque*, scris pe 12 pagini, a circulat și a fost citit în piețele publice sau în întâlnirile diferitelor confrerii. În acest sens, după cum demonstrează documentele existente de după jumătatea secolului al XVI-lea, pamfletul era cumpărat cu acest scop precis: „s-au făcut diferite lecturi publice în magazinele care dădeau în piață, acolo unde se așteptau să se formeze mulțimea de oameni care veniseră cu același scop”¹. Documentele consemnează cumpărătorii, locurile unde se citea textul, mai ales în magazine, dar și atmosfera de râsete și atenția acordată înțelegerii corecte a mesajului pamfletului².

¹ Traducerea mea din Antonio Castillo Gomez, *Panfletos, coplas y libelos injuriosos. Palabras silenciadas en el Siglo de Oro*. În Manuel Pena Diaz (coordonator), *Las Españas que (no) pudieron ser: herejías, exilios y otras conciencias (s. XVI-XX)*. 2009. Huelva: Universitatea de Huelva, p. 62: “(...) se hicieron diferentes lecturas públicas en las tiendas que daban a la plaza, donde también solían formarse corrillos de gente con idéntico propósito.”

² *Ibidem*, p. 63.

Romanoslavica LII nr.1

Alborayque este un pamflet despre *conversos*, fapt lămurit încă din Prolog, unde ni se comunică evenimentele care au debutat în 1391: „S-au făcut creștini acum șaptezeci de ani și mai bine și din războiul care s-a făcut atunci în toată Spania, cu moarte de sabie, trebuie știut, distrugere a fost în comunitățile evreilor. Iar cei care au rămas vii, în majoritatea lor au fost botezați cu forța.”¹

În legătură cu evenimentul geopolitic cel mai important al acelor ani, căderea Constantinopolului și bănuiala de infideli care plana asupra evreilor și care adăuga un plus situației tensionate din anumite regiuni dintre creștinii vechi și creștinii noi, textul pare să aibă ceva de spus: „Și este experiență dovedită că cei care mergeau la turc și au ars în Valencia de Aragon în acest an și cei care au plecat, și cei care au rămas dintre acești oameni, urmau să îl ajute pe turc să verse sângele creștinilor.”² Evident că nu trebuie să punem semnul egal între ceea ce se întâmpla efectiv în momentul scrierii textului și ceea ce textul dă seamă ca fiind o realitate aproape la zi a evenimentelor, utilizând cuvântul „azi”, de pildă. Încercarea de a crea un „aici și acum” al evenimentelor petrecute deja, al oamenilor, al locurilor este tipică pentru Evul Mediu și, cu atât mai mult, pentru a susține teza antisemită pe care autorul își propune să o argumenteze. Jeremy Lawrance amintește, în legătură cu pasajul citat, de faptul că în anul 1464 Inchiziția romană care exista în Valencia „a acuzat un grup de convertiți andaluzi că au încercat să fugă în Orient pentru a se reîntoarce la iudaism”³. Tentativele de a fugi sau chiar fuga propriu-zisă, pare-se, reprezentau deja o problemă, de vreme ce, în acea perioadă, spune Lawrance, inchizitorii Coroanei de Aragon supravegheau cu atenție emigrarea clandestină a victimelor persecuției antisemite.

Cum bine au subliniat Pilar Bravo Lledó și Miguel Fernando Gómez Vozmediano, argumentul pamfletului se cimentează pe patru piloni: religios (deicidul), economic (acapararea bunurilor, avariția și cămătăria), psihologic

¹ Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, pp. 67-68: „Se tornaron christianos agora ha setenta años y más, y de la guerra que entonces se fizo en toda España por muerte de espada, conviene a saber destruycción en las aljamas de los judíos. E los que quedaron bivos por la mayor parte los baptizaron por fuerça.”

² *Ibidem*, p. 76: „E ahé esperiencia provada que los que yvan al turco, e quemaron en Valencia de Aragón este año, e los que fuyeron e los que restaron desta gente, yvan ayudar al turco por derramar sangre de los christianos.”

³ Traducerea mea din Jeremy Lawrance, *Alegoría y apocalipsis en El Alboraique*. În „Revista de poética medieval”, nr. 11, 2003, p. 12: „acusó a un grupo de conversos andaluces de haber intentado huir al Oriente para volver al judaísmo.”

(înfumurarea și inteligența specială) și cel fizico-rasial (aspectul dezagreabil)¹. În el, nou-creștinii sunt stigmatizați nu doar pentru originile evreiești, ci, mai ales și mai grav, pentru faptul că nu puteau fi asimilați niciunui grup religios – nici evrei, nici musulmani, nici creștini.

Convertiții erau asemnănați cu al-Burāk, animalul supranatural – nici cal, nici măgar –, despre care tradiția musulmană spune că ar fi fost trimis din cer de Allah prin intermediul arhanghelului Gabriel și pe spatele căruia Mahomed ar fi călătorit de la Mecca la Ierusalim. Acest animal, *alborayque*, care nu e nici, nici, devine arhetipul maranului. Textul ne lămurește în privința caracterului periculos pe care acești convertiți îl au prin translatarea trăsăturilor dubios-miraculoase ale lui al-Burāk în identitatea psihologică a maranilor. Textul spune că nu sunt nici evrei (deși țin *Shabbat*-ul), nici musulmani (deși sunt circumciși, asemenea lor), nici creștini (deși au nume asemenea lor), dar reprezintă răul. Ei sunt animalul mahomedan, care este format din nepermisa transgresiune a speciilor: un fel de măgar și cal, dar nici, nici. Convertiții devin, astfel, entități ale pericolosului, ale necunoscutului, ale alunecosului, ale necuprinsului, ale nedefinitului. În linia deschisă de Jean Baudrillard, voi folosi o sintagmă definitorie: alteritatea radicală, ceea ce este „ireconciliabilă, incomprehensibilă și chiar inimaginabilă.”².

Ei sunt circumciși precum maurii și țin sabbatul precum evreii și doar numele îl țin de creștini – și nici nu sunt mauri, nici evrei, nici creștini, deși prin voință evrei, dar nu țin Talmudul, nici toate ceremoniile evreilor, nici măcar legea creștină – și din acest motiv le-a fost pus supranumele, din cauza mării lor vituperii, trebuie știut, *alboraycos*, tuturor, și doar unuia *alborayco*. Și eu, căutând în Legea veche și în cea nouă, acest nume nu am găsit, nici în glosele Scripturii, dar l-am găsit în Coran. Căci Mahomed, conducătorul maurilor, s-a prefăcut că Allah a trimis din cer să-l cheme prin Arhanghelul Gabriel și că pentru a ajunge acolo i-a adus un animal, care se numea așa, *Alborayque*, pe care să călărească. Care animal este mai mic decât un cal și mai mare decât un măgar. Și cum niciunul dintre animalele naturii nu se găsește în Lege, nici în cartea *De natura animalium*, conform semnămentelor care în amintitul Coran și în glosele înțelepților maurilor se află, în fine, cum asemenea animal nu este în legea Scripturii, nici în legea

¹ Pilar Bravo Lledó, Miguel Fernando Gómez Vozmediano, *El Alborayque. Un impreso panfletario contra los conversos fingidos de la Castilla tardomedieval*. În revista „Historia. Instituciones. Documentos”, nr. 26, 1999, p. 57.

² Jean Baudrillard, Marc Guillaume, *Figuri ale alterității, Introducere*, Ed. Paralela 45, București: 2002, p.132.

Romanoslavica LII nr.1

grației, tragem concluzia că ei nu sunt nici evrei, nici creștini, nici măcar mauri, căci în secta maurilor nu cred, nici măcar în cea a creștinilor [creștini] se numesc, dar nu cred.¹

Înainte de toate, însă, autorul ne arată o distincție importantă în sânul aceleiași categorii – convertiții cu forța, adică *anusim*, și convertiții de bună voie, adică *meshumadim*. Această distincție, care se opera deopotrivă în lumea creștină și în lumea iudaică, este esențială în construcția percepției asupra identității convertitului. Deși clericii vor încerca să facă o separare importantă – deja începută de Juan de Torquemada, cum am văzut – între cele două feluri de a exista religios ale convertitului, masele și cei interesați să manipuleze masele nu făceau această distincție. Drept rezultat, toți convertiții vor fi înglobați în același șablon antisemit al evreului trădător și, ca atare, „iudaizant”. Iată ce spune textul despre aceste două subcategorii ale aceleiași categorii:

Și-au luat între ei un supranume în ebraică, *anusim*, care vrea să însemne „forțați”. Și dacă unul se face creștin cu adevărat și păstrează legea creștină, îl numesc *meshumad* în ebraică, ceea ce vrea să însemne „rebel”, pentru că se asociază cu creștinii. Și dacă unul din această ascendență ajunge într-un loc unde există această sămânță rea, îl întreabă: „ești *anus*?”, adică, „creștin cu forța”, „sau *meshumad*?”, „creștin prin propria voință”. Și dacă răspunde „sunt *anus*”, îl gratulează și îl onorează; și dacă zice „*meshumad*”, nu îi mai vorbesc.²

¹ Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, pp. 69-70: „(...) ellos tienen la circuncisión como moros, y el sábado como judíos, e el nombre sólo de christianos – e ni sean moros, ni judíos, ni christianos, aun por la voluntad judíos, pero no guardan al Talmud, ni las ceremonias todas de judíos, ni menos la ley christiana -, e por esto les fue puesto este sobrenombre, por mayor vituperio, conviene a saber, *alboraycos* a todos ellos, e a uno solo, *alborayco*. E yo, buscando la Ley vieja y nueva, este nombre no fallé, ni en glosas de la Escripura, pero fallélo en el Alcorán. Ca Mahómad, caudillo de los moros fingió que Halá embió del cielo a lo llamar con el ángel Gabriel, e que para yr allá le traxo un animal, que assí se llamava: *Alborayque*, en que fuesse cavallero. El qual animal es menor que cavallo y mayor que mulo. E como no sea ninguno de los animales de natura que en la Ley se falla, ni en libro *De natura animalium*, segúnd las señales que en el dicho Alcorán e en glosas suyas de los sabios de los moros se falla, por ende, como tal animal no sea en ley de Escripura, ni en ley de gracia, assí se concluye que ellos ni son judíos, ni christianos, ni menos moros, ca la seta de los moros no la creen, ni menos la de christianos,[2v] que se llaman, e no la creen.”

² Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, p. 68: „tomaron entre sí un sobrenombre en ebrayco hanuzýn, que quiere dezir „forçados”. E si alguno se torna christiano de grado e guarda la ley christiana llamanle messumad, en ebrayco, que quiere dezir „rebolvedor”, porque los rebuelve con los christianos. E si alguno deste linaje llega a algún lugar donde ay aquesta mala

Diferența dintre convertiți, care, așa cum spune autorul, sunt făcuți din multe metale, este o temă care revine spre finalul pamfletului. Indiferent de timpul în care au fost convertiți, sunt trădători ai credinței creștine. Chiar dacă au fost convertiți de însuși Isus, au preferat să se reîntoarcă la sinagogă, crezând că trebuia să îl mănânce la propriu. Alboraiicii convertiți de către apostoli și Sfântul Petru, au trădat și ei credința creștină și, la fel, și aceia care, în timpurile contemporane autorului pamfletului, au fost botezați cu forța.

Că unii au fost convertiți de către Cristos și nu au continuat în legea sa, căci atunci când le-a spus: *Nisi manducaveritis carnem filii hominis, etcetera*, au răspuns: „Grea este această predică. Cine să creadă în ea?” Și au făcut apostazie evreii convertiți și nu au mai vrut să-l urmeze pe Cristos, crezând că trebuia să-i mănânce carnea și nu au mai vrut să fie creștini și s-au întors la sinagogă. (...) Ceilalți alboraiici au fost convertiți de Sfântul Petru și apostoli, după înălțarea lui Cristos. Și după aceea, după spusele lui Caiafa și ale altor conducători, au lăsat viața creștină. Alții sunt cei din timpurile moderne, la care face referire prologul, care au fost botezați cu forța, și aceștia nu sunt creștini.¹

Autorul ne spune că, în timp ce creștinii adevărați trăiesc în Castilia, majoritatea falșilor creștini pot fi găsiți în Toledo, Murcia, Andaluzia sau Extremadura. Această distincție geografică între convertiții buni și răi, pe care o face autorul, este cel puțin bizară. Ea pare a avea însă o explicație politică – la vremea respectivă, nu se dorea de către notabilități crearea unei Inchiziții în zona Castiliei, cum susține Jeremy Lawrance. De asemenea, poate indica faptul că autorul este un convertit autentic și, prin acest text, încearcă să protejeze de furia vechilor creștini pe acei nou-creștinați care cred cu adevărat și să arate unde se află adevărata culpă:

generación, preguntante: “¿eres anús”, id est, “christiano por fuerça”, “¿o messumad?”, “chrisitano por voluntad”. E si responde “anús soy”, danle dádivas y hónrranle; e si dize “mesumad”, no le fablan más.”

¹ Ibidem, pp. 96-97: “que unos fueron convertidos por Christo e no permanecieron en su fe e ley, que quando les dixo: “*Nisi manducaveritis carnem filii hominis, etcétera*”, respondieron: “¿Duro es este sermón. Quien lo creará?”. E tornáronse atrás los judíos convertidos e no quisieron más seguir a Christo, pensando que carnalmente lo avían de comer, e no quisieron ser christianos, más tornaronse a la Sinagoga. (...) Los otros alboraycos fueron los que convertío Sant Pedro e los Apóstoles después de las ascensión de Christo. E después, por dicho de Cayphás e otros príncipes, dexaron la vida christiana. Otros son de los tiempos modernos, de quien el prologo faze mención, e se babtizaron por fuerça, e estos [11r] no son christianos.”

Romanoslavica LII nr.1

în evrei. Fie, poate indica originea unui creștin vechi, dornic să înfiereze prezența convertiților care au ocupat locurile cele mai bune în societatea creștină, fiind rivali periculoși, din perspectiva „autenticilor” creștini.

Trăsăturile animalului mahomedan, spune textul, devin trăsăturile *sine qua non* ale neofiților și sunt douăzeci de asemenea condiții de a fi ale convertitului. Iată-le: gura de lup, chipul de cal, ochii de om, urechile de ogar, gâtul de ponei cu coamă, corpul de bou, coada de șarpe, iar în vârful cozii un cap de grui, în capătul cozii un corp de fluture-păun, un braț de picior de om cu ciorap până elegant și piciorul încălțat, alt braț de picior de cal cu potcoavă, un picior de vultur cu labă cu unghii, picior de leu fără unghii, cu părul în toate culorile, mănâncă numai delicatose, nu este pe de-a-ntregul mascul, nici pe de-a-ntregul femelă, stă pe un jilț așezat pe o platformă bogată, iar lemnul jilțului este de smochin, scărițele sunt din multe metale, iar frâna e de foc încins și garda spadei îngrijită și din oțel fin¹. De aici înainte, folosind această bază, autorul anonim construiește, prin trăsăturile fizice ale monstrului descris, care nu-și găsește corespondent în normal, caracteristicile psihologice ale convertitului, pe care le consideră *per se*. Pentru a da pamfletului nota de autoritate, autorul, care pare a fi cunoscător deopotrivă al latinei și ebraice, interpretează pasaje din textele sacre – creștine și ebraice –, pentru a le potrivi tezei sale antisemite. Așadar, convertitul este ipocrit, fals profet precum lupul, a cărui gură o are, pentru că spune că este creștin, dar nu este. Mai mult, susține autorul, Isus a avertizat asupra acestor lupi care au aparența unor oi, instrumente ale Satanei. Acești falși creștini, spune în continuare autorul, neagă evenimentul major al creștinătății – venirea lui Mesia la Ierusalim –, spunând că acesta va veni fie în Sevilla, fie în Lisabona, iar venirea sa este iminentă într-un viitor apropiat².

Ajutând cititorul să decripteze a doua semnificație a chipului de cal al alboricului, autorul spune că în luptele în care oamenii se omoară între ei, dintre toate animalele sunt aleși caii pentru agilitatea și curajul de care dau dovadă. Această „sămânță blestemată” este agilă precum caii și a devenit puternică cu scopul de a omorî oameni sacri precum profeții, pe Isaia și pe Zaharia și pe apostoli și pe martiri. Mai mult, ei au vărsat însuși sângele Domnului, al lui Isus Hristos³. Sintagma „sămânță blestemată” se referă la etnicitatea evreiască, pentru că autorul continuă

¹ *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, p.70-71.

² *Ibidem*, p. 72.

³ *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, p.75

să creeze o confuzie voită între evrei și convertiții evrei, speculând stereotipurile deja existente. Precum caii, aceste animale aproape supranaturale, alboraiicii reușesc să traverseze mările și țările.

Ochii lor sunt de oameni, spune autorul, însă e doar o aparență, pentru că, în realitate, sunt inumani și cruzi, diavoli prin fapte. Textul are un *crescendo* al urii și al grobianismului. Iată că semnificația urechilor de ogar pe care alboraiicii le dețin trădează o psihologie a omului nerușinat - față de Dumnezeu, față de rege și față de oamenii care își văd de treburile lor, chiar și față de ceremoniile iudaice. Ei nu au nicio jenă în a-și susține ereziile și minciunile. Și pentru a nu uita care este originea lor genealogică, autorul ne redesenează felul lor de a fi evrei, dar nu oricare, ci apostatați, cei mai răi dintre cei mai răi, ilegitiții creștini și trădători ai purității catolicismului. „Așa cum câinele întoarce vomitul pentru a mânca ceea ce a regurgitat, așa acești câini se întorc la Sabat, și la azimă, și la preparatele lor, și la circumcizie, și la ceremoniile pe care le-au practicat când s-au botezat.”¹

Din acest moment, maranul este câinele care își mușcă domnul cu o furie diabolică. În fapt, autorul face trimitere la Psalmul 22:16-18, parte a liturghiei din Vinerea Patimilor, pentru a arăta că acești convertiți sunt asemnena acelor infideli care continuă să îl persecute pe Domnul².

Gâtul de ponei cu coamă al alboraicului arată că nu e destinat să muncească din greu, nici să lupte pentru poporul creștin, ci, asemenea poneilor, umblă pe la Curtea Regală și pe străzile creștinilor, înșelându-i pe aceștia. Corpul lor de bou arată plinătatea vintrelui lor și averea lor, pe care au construit-o prin însușirea bunurilor altora. Coada de șarpe arată natura eretică, târându-se precum acest animal pe pământ, iar mușcătura îi este veninoasă. Condiția sa de grui arată un spirit de echipă a acestui *alborayque*. El își adună membrii precum grui și toți

¹ *Ibidem*, pp. 77-78, traducerea mea: “como el perro torna el vómito a comer lo que bossó, assí estos canes tornan al sabad, e adafina, e caçuelas, e circumcisión, e cerimonias que usaron ya quando se baptizaron.”

² Aceasta este notarea Psalmului în ediția jubiliară a *Bibliei* lui Bartolomeu Anania, apărută la Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2001, dar acesta apare în alte ediții și ca Psalmul 22: „Că mulțime de câini m-a înconjurat,/adunarea celor vicleni m-a împresurat,/mâinile și picioarele mi le-au străpuns./Toate oasele mi le-au numărat,/iar ei priveau și se holbau la mine./Împărțit-au hainele mele loruși,/ iar pentru cămașa mea au aruncat sorți.”

Romanoslavica LII nr. 1

vorbesc același limbaj ocult. Deși primiți în sânul comunității creștine, ei iudaizează, dar autorul este convins că vor plăti acest păcat.

Și așa, cum aceste grui vin în anotimpul friguros și apoi vor să se întoarcă în țările lor, și am avut aici pagube din partea lor, așa au venit ei captivi și deși am primit mari pagube de la ei, tot voiau să se întoarcă în Iudea. Și de aceea în cartea ereziilor lor se roagă, spunând: „Adonai, eliberează-ne de puterea creștinilor și du-ne liberi în pământurile noastre din Iudea, etcetera. Și de aici le va veni condamnarea.”¹

Sunt vanitoși și opulenți, precum coada de fluture de păun, dar fricoși și leșină imediat. Și este momentul ca autorul să se întrebe și să răspundă pentru ce evreii se tem, mai mult ca alți oameni, de toate creaturile pământului? Din cauză că l-au supărat pe cel ce le-a creat. Brațul lor din picior de om cu ciorap elegant și încălțat arată, chipurile, înfumurarea maranilor și dorința lor nestăpânită de a subjuga și de a umili creștinii din teritoriile în care ei se află. Acesta este motivul, spune autorul anonim, pentru care „Dumnezeu îi ridică pe creștini deasupra lor și îi umilește.”² Celălalt braț de cal cu potcoavă indică îndatorarea pe care o practică aceștia cu creștinul autentic, subjugându-l, „storcându-l precum niște boabe de struguri în butoi și distrugându-l.”³ Piciorul de vultur cu labă cu unghii este o caracteristică tipică a maranilor, care își cumpără demnitățile bisericesti, fără măcar să creadă în catolicism și, din înaltul funcției lor, care le este dat și legitimat de către regi și senori ai pământurilor, aceștia fură văduve și orfani și săraci. Așadar, iată, avem în mod clar imaginea convertitului, care nu doar că, prin abilitățile sale ajunge în cele mai importante poziții ale Sfintei Biserici Catolice, dar, sprijinit de putere, persecută poporul. Convertitul devine, astfel, exponent al unei clase sociale opresive, portavocea puterii căreia autorul anonim i se opune, făcându-se mejager al celor umiliți de către acești convertiți.

Așa alboraicii trăiesc din expoliere, furând bisericile, cumpărând demnități de episcopi, de canonici și alte demnități ale Sfintei Biserici Mame, luând ordine (sic) de clerici și

¹ Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrotta, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, p. 82: “E así, como las grullas vienen en tiempo frío e después quieren tornar a sus tierras, e recibimos acá daños dellas, assi venieron ellos captivos e recibimos grandes daños dellos, e todavía querrían tornar a Judea. E por esto, en el libro de sus heregías oran, diciendo: “Adonay, líbranos de poder de los christianos, e liévanos horros a nuestras tierras de Judea, etcétera”. E por esto les vendrá condenación.”

² *Ibidem*, p. 84: “Dios ensalça los christianos sobre ellos, e a ellos abate”.

³ *Ibidem*: “estrújanlo como uvas en el lagar e quebrántanlo.”

necrezând în sfânta credință catolică, nici în slujba euharistiei, așa cum spun. Și astfel, prin funcțiile lor de taxatori de impozite și de administratori, împuterniciți de către regi și stăpâni de pământuri, care le dau puteri nelegitime, ca să mărească rentele, și fură văduve și orfani și iau de la săraci și de la muncitori; împreună cu bogații, luând din drepturi tot ce pot, iar de la săraci mai mult decât datorează (...) împotriva cerinței Domnului (...)¹.

Celălalt picior de leu fără unghii va rămâne așa până în ziua în care îl vor recunoaște pe Isus ca fiu al lui Dumnezeu și Mesia. Părul lor multicolor arată cameleonismul lor, faptul că se declară creștini când sunt în compania acestora și evrei când sunt în mijlocul evreilor. Semn al duplicității lor, varietatea de culori este semn al unei boli interioare. Convertiții sunt asemănați cu lilieci care nu sunt nici păsări, nici animale și umblă noaptea, ascunși de lumina zilei. Ei mănâncă de toate - și de la creștini, și de la evrei, și de la mauri, fără diferență. Ei nu sunt nici masculi, nici femele, căci „Sodomia a venit de la evrei (...) Tribul lui Benjamin a păcătuit în sodomie și au murit, în ziua CXXV, mii de bărbați și mai multe femei și copii. (...) De la evrei a venit la mauri și de la mauri la creștinii răi, precum Diego Arias, etc., cel care a fost începutul și cauza pierzaniei care se va face în Spania.”²

Convertit, pare-se, de copil, când se numea Isaque Abenazar, Diego Arias a fost un puternic om politic și a făcut parte din nobilimea spaniolă. El s-a aflat în serviciul regelui Juan II de Castilia și al fiului acestuia, Enrique II de Castilia. Puterea extraordinară de care s-a bucurat i-a adus ura și injuriile creștinilor vechi, el fiind menționat negativ în multe dintre *coplas* ale vremii. El este reprezentarea vie a alboraicului prin excelență, știindu-se că este un evreu ascuns, care păstrează toate

¹ Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, p. 85: “Así, los alboraycos biven de rapina, robando las yglesias, comprando los obispos, canongías e las otras dignidades de la Madre Sancta Yglesia, tomando órdenes de clérigos, e no creen la sancta fe cathólica ni la missa que dicen. E assí e los recaudamientos e mayordomías que han poder de los reyes e señores de la tierra, dándoles quadernos desaforados, por que les pujan las rentas, e roban biudas e huérfanos e pobres e labradores; con los ricos levando de los derechos lo que pueden e de los pobres más de lo que deven (...) contra el mandamiento de Dios (...)”.

² *Ibidem*, pp. 94-95: “La sodomía es venida de judíos. (...) El tribú de Benjamín pecó en sodomía e morieron en un día CXXV mill ombres e más las mugeres e criaturas. (...) De los judíos vino a los moros e de los moros a los malos christianos, como Diego Arias, ecétera, el qual fue principio e causa de la perdición que será fecha en España.”

Romanoslavica LII nr.1

riturile, inclusiv căsătorindu-se cu o evreică și ea convertită și marană. Într-una dintre *coplas* care i-a fost dedicată este caracterizat astfel:

Ție Diego Arias, homosexualule¹,/ care ai fost și ești evreu,/ cu tine nu mă cert/ că ești mare senior/ai vultur, castel și cruce/ evreule, de unde îți vin toate?/căci prepuțul mādularului tău / nu le-a avut nici nu le are/ vulturul este al Sfântului Ioan/ castelul al lui Emaus/ și crucea a lui Isus/ unde ai fost căpitan.²

Autorul ne spune că pe alboraiici îi interesează doar bogățiile lumești, și nu cele spirituale, trăsătură moștenită de la rudele lor evreii, care nu i-au cerut niciodată altceva lui Dumnezeu decât lucruri futile. Faptul că monstrul alboraic stă așezat pe o construcție creată din lemn de smochin simbolizează fundamentul credinței sale. Asemenea smochinului, nu are fruct, nici viitor. Or, credința alboraicului se trage din sinagoga evreilor, care a venit după Hristos, spune autorul. Și această sinagogă este locul Antichristului, care se numește *sinegoz*, iar convertiții sunt precum smochinul pe care Isus l-a blestemat să nu dea fruct. La fel s-a întâmplat cu sinagoga, care nu a dat fruct și nu a salvat niciun suflet și care nu va salva niciun evreu³.

Finalul pamfletului produce și „soluția finală” pentru acești alboraiici, o soluție care derivă din lupta între bine și rău, din lupta finală mesianică dintre Crist și Anticrist. Autorul cere imperios să li se pună frână acestor alboraiici. Cum? Prin acțiuni de reprimare a lor, chiar și prin moartea cu sabia, împlinindu-se astfel

Ceea ce a spus Moise: (...) („Auziți, ceruri, cuțitul meu va tăia carnea”), ceea ce vrea să spună: „Voi da răzbunare adeptilor mei și necredincioșilor le voi da o rea recompensă”. Și

¹ Termenul *puto*, care apare în original, în spaniolă, înseamnă, printre altele, conform dicționarului Real Academia Española, și „persoană care întreține relații sexuale cu o altă persoană de același sex”. În perioada medievală, spaniolii credeau că actul circumciziei era un act al mutilării care îi făcea eunuci și, de aceea, homosexuali. Autorul, îl numește, astfel, pe Diego Arias evreu homosexual, deși un pleonasm, arătând astfel că, deși convertit, el rămâne un evreu.

² Traducerea mea din *Coplas del provincial*, în Jaime de Salazar Acha, *Limpieza de sangre*. În Revista de la Inquisición, nr.1,1991, pp. 289-308. Madrid: Editorial Universidad Complutense.p. 304: “A tí Diego Arias puto/ que eres e fuiste judío/ contigo no me disputo/ que tienes gran señorío/ águila, castillo i cruç/ judío ¿de dó te viene / pues que tu pixa capuç/ nunca le tuvo ni tiene/ el águila es de San Juan/ el castillo de Emaús/ i la cruç de Jesus/ donde fuiste capitán.”

³ *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrotta, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, pp. 95-96.

Romanoslavica vol. LII, nr.1

San Isidor spune: "S-a ridicat erezia în Spania din partea oamenilor care l-au crucificat pe Cristos și va dura LXX ani și la capătul anului LXX vor fi distruși prin foc și sabie."¹

Jeremy Lawrance spune că, în fapt, scopul final al cărții este acela de a crea o relație intrinsecă între alboraiici, Bestie și Anticrist, „pentru a atrage atenția asupra necesității de a extermina monstrul prin foc și sânge.”² Trecând în revistă injuriile și ofensele pe care evreii și convertiții le aduc credinței catolice și simbolurilor acesteia, autorul își justifică soluția finală pe care o propune, argumentând astfel, încă o dată, de ce sunt demni de moarte.

Răutățile pe care le spun evreii și convertiții împotriva legii noastre sunt următoarele: Domnului Nostru îi spun *Maus herbar hanida*, care vrea să însemne procreat ca urmare a unui act sexual contra naturii, fiu al unei perverse. Fecioarei Noastre îi spun *timea*, lucru murdar. Când se arată trupul Domnului Nostru³, spun că arată trupul murdar. Crucii Adevărate, când o văd, îi spun *zopheba*, aceasta este iertarea celor pe care noi îi disprețuim. Vinerea Sfântă o numesc *tifla*, zi obscenă. Pe Sfinți îi numesc *quedesim*, codoși care au convertit oamenii. Pe cele unsprezece mii de virgine și pe celalalte sfinte le numesc *quedesoth*, codoașe. Sfinților Părinți, cardinalilor, arhiepiscopilor, episcopilor, și celorlalți din cler le spun *galaym*, tunși în batjocură. Credincioșii sunt numiți *homaryn*, măgari ignoranți. Predicii, *yeliala*, strigătul blestemului. Zilei de duminică, *pizhah*, ziua plângerii. Bisericii, *ilderisim derasin*, biserica celor răi, pe care Dumnezeu îi va judeca drept casă a celor încrezuți. // Când trec prin cimitire spun *jahana goym oara quelayn*. Iubirea creștinilor este iubire de câini. Nici măcar în înmormântare să nu mă unească Dumnezeu cu ei. Regelui, când îl primesc în sinagoga lor, îl blestemă etc. Pe regele îngâmfaților să îl bată Dumnezeu în zilele noastre în fața ochilor noștri. Bunilor convertiți care sunt cu

¹ *Ibidem*, pp. 99-100, traducerea mea: "lo que dixo Moysén (...) ("Oyd, cielos, el mi cochillo cortará la carne"), que quiere decir: "Daré vengança a mis apassionadores e a mis malquerientes daré mal galardón". E Sant Ysidoro dize: "Levantar se ha una heregía en España de las gentes que crucificaron a Christo, e durara lxx años, e al cabo del año lxx serán destruydos por fuego y espada."

² Traducerea mea din Jeremy Lawrence, *Alegoría y apocalipsis en El Alboraique*. În Revista de poética medieval, nr. 11, 2003, p. 29: "y de advertir a la necesidad de exterminar el monstruo a fuego y sangre."

³ Se referă la ostia din timpul misei catolice.

Romanoslavica LII nr.1

noi le spun *mesumadim alcihi*, adică să nu fie mântuire pentru ei. Când bat clopotele spun *therobem bech seuch barsil*, înseamnă-i cu fier încins.¹

Pamfletul este, în bună măsură, inspirat din apologetica latină, chiar și atunci când autorul face anumite referiri la tematici iudaice. Drept exemplu, cum relevă Jeremy Lawrance, nu era necesar să ai o copie a *siddur*-ului, „pentru a a cunoaște *birkat ha-minim* sau „binecuvântarea ereticilor”, care a cauzat atâta scandal, încât în 1336 Alfonso XI a interzis să se mai folosească ruga în sinagogi”². Acest fapt demonstrează că o parte a tradițiilor iudaice deveniseră de notorietate în rândul creștinilor, până la data scrierii pamfletului. Pe lângă legislație și apologetică, *Alborayque* speculează stereotipuri preexistente în mentalul colectiv și care au ca bază de inspirație, printre alte surse, și cartea *Fortalitum Fidei* scrisă de Alfonso de Espina, un călugăr dominican din secolul al XV-lea și confesor al regelui Castiliei, Enrique al IV-lea. Influența scrierilor lui Espina ar fi fost fundamentală în cimentarea stereotipurilor în Spania, susține Janet Liebman Jacobs. Conform autoarei, Espina este „primul care a introdus acuzația de ucidere rituală în Spania, acuzând un grup de evrei din Tavera de crucificarea unui copil creștin”³. După ce procesul din Tavera

¹ Traducerea mea din *Alborayque*, facsimil din Biblioteca Bacarrota, cu studiu preliminar ediție și note de Dwayne Eugène Carpentier. 2005. Editora Regional de Extramadura, pp. 100-103: “Las maldades que dizen los judíos e conversos contra nuestra ley son las que se siguen. A nuestro Señor llaman *maus herbar hanida*., que quiere decir: “fecho en fornición, fijo de la encondenada”. A Virgen Nuestra Senora llaman *timea*, “cosa suzia”. Quando alçan el cuerpo de Nuestro Señor, gusta me, agora alçan el “cuerpo suzio”. A la vera cruz, quando la ven, dizen *zopheba*, ahé el perdón de “aborrencia”. Al Viernes Sancto llaman *tifla*, día “enconado”. A los sanctos llaman *quedesim*, e “alchauetes” que convertieron las gentes. A las xi mill vírgenes e a las otras sanctas llaman *quedesoth*, “alchauetas”. A los sanctos padres, cardenales, arçobispos e obispos, e a la otra clerezia llaman galaym, “trisquilados” por escarnio. A los religiosos llaman *homaryn*, nescios “asnos”. A la predicación, *yeliala*, “clamor” de maldición. Al día de domingo, *pizhah*, día de “quebranto”. A la iglesia, *queilderestim derasin*, “yglesia de malos” aína la debata Dios, casa de offanos. \\ Quando passan por los cimiterios, dizen jahana goym oara quelayn, “Amor de christianos, amor de perros”, aun en la sepultura no me junte Dios con ellos. Al rey quando lo resciben en su sinagoga, *malgad zando* etcétera, al “reynador de la sobervia” aína lo debata Dios en nuestros días ante nuestros ojos. A los buenos conversos que son con nosotros, dizen *mesumadim alcihi*, “no sea a ellos” salvación. Quando tañen las campanas, dizen *therobem bech seuch barsil*, “quebrántalos con vara de fierro.”

² Traducerea mea din Jeremy Lawrence, *Alegoría y apocalipsis en El Alboraique*. În Revista de poética medieval, nr. 11, 2003, p. 16: “para conocer la *birkat ha-minim* o „benediccion de los herejes”, la cual causaba tanto escándalo que en 1336 Alfonso XI prohibió que se rezase en las sinagogas.”

³ Traducerea mea din Janet Liebman Jacobs, *Hidden Heritage. The Legacy of the Crypto-Jew*, 2002. University of California Press, p. 24: “It was Espina who first introduced the charge of ritual murder to

s-a finalizat, Espina a dezvoltat tematica în cartea sa *Fortaliturum Fidei*: „Păcatele și nelegiuirile ereticilor evrei și natura blasfemiatoare a sistemului credinței evreiești (...), desacralizarea ostiei comisă de evrei și încercarea lor de a-l otrăvi pe rege.”¹.

Concluzii

Iudeo-convertitul este, așa cum o demonstrează pamfletul *Alborayque*, străinul prin excelență, acea alteritate radicală, inimaginabilă și de necuprins, care trebuie, cu orice preț oprită din ascensiunea sa socială către putere. În caz contrar, acesta ar uzurpa o lume care nu-i aparține de drept nici prin sânge, căci este evreu la origine, nici prin botez, căci acesta nu-l va converti la ceea ce nu poate fi, adică un adevărat creștin. Identitatea sa voit confuză, așa cum o prezintă pamfletul *Alborayque* nu este o necunoscută în lumea spaniolă de sfârșit de Ev Mediu. Este o construcție care începe pe mai multe planuri – ecleziastic, juridic, laic, regal, literar. Cum am arătat, pamfletul de față se înscrie într-un tip de polemică anti-*converso* care este la mare modă în preajma apariției miliției spirituale spaniole, Inchiziția, creată tocmai cu scopul de a stârpi erezia din sufletul iudeo-converților. *Alborayque*, pamfletul pe care îl analizez, servește autorului său anonim drept propagandă pentru stigmatizarea și marginalizarea iudeo-convertitului lui. Iudeo-convertitul devine străinul prin excelență. El este impur din punct de vedere moral și etnic, deoarece este moștenitorul impur al evreului. Textul reușește să construiască un tip de alteritate aflată dincolo de condiția umană, o alteritate radicală, și, deci, demnă de a fi exilată din spațiul umanului. Însuși termenul pe care îl utilizează autorul pentru a eticheta alteritatea iudeo-convertitului, acela de *alborayque*, este menit să îl separe, conceptual, fizic și spiritual de societatea majoritar creștin-catolică a Spaniei. *Alborayque* este o spaniolizare a termenului arăbesc al-Burak, așadar un exponent al exotismului malefic, islamo-arab, din tradiția coranică despre Mahomed. Iată-ne, așadar, în fața unui amestec de concepte, tradiții și povești inventate, cu scopul de a sublinia pericolul și straniul pe care îl conțin subiecții pamfletului. Ne aflăm, fără

Spain with accusations against a group of Jews of Tavera who were charged with the crucifixion of a Christian child.”

¹ *Ibidem*: “the sins and the crimes of the Jewish heretics and the blasphemous nature of the Jewish belief system. (...) desecration of the host and their attempt at poisoning the king”.

Romanoslavica LII nr.1

doar și poate, în fața uneia dintre cele mai interesante scrieri polemice, cu miză politică, a sfârșitului de Ev Mediu. Mai mult, textul ne arată cum se construiește discursul separării între majoritate și alteritate și cum se legitimează, discursiv, conceptul rasial de puritate a sângelui, care va duce la o marginalizare fără precedent a categoriilor care se vor înscrie în categoria „străinului”.